

Ινστιτούτο Εργασίας Κύπρου

ΗΜΕΡΙΔΑ

**Πράσινη Βίβλος για επαρκή, βιώσιμα και ασφαλή
ευρωπαϊκά συνταξιοδοτικά συστήματα**

ΕΙΣΗΓΗΣΗ

**Προτεραιότητες και Επιλογές της συνταξιοδοτικής
πολιτικής στην Ευρωπαϊκή Ένωση**

**Σάββας Γ. Ρομπόλης
Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου
Επιστ. Δ/ντής ΙΝΕ/ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ**

Λευκωσία 21/3/11

Περιεχόμενα

1. Αντί Προλόγου
2. Τα δεδομένα και οι Προκλήσεις των συνταξιοδοτικών συστημάτων στην Ευρωπαϊκή Ένωση
3. Προτεραιότητα και επιλογές της συνταξιοδοτικής πολιτικής στην Ευρωπαϊκή Ένωση
4. Αντί Επιλόγου

1. Αντί Προλόγου

Η οικονομική κρίση και ύφεση της ευρωπαϊκής οικονομίας και των κρατών-μελών συνοδεύεται, μεταξύ των άλλων, από την ένταση της πολιτικής και επιστημονικής συζήτησης για το περιεχόμενο και τον χαρακτήρα της οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής που θα οδηγήσουν την Ευρώπη στην έξοδο από την κρίση. Το ζητούμενο σήμερα για την ευρωπαϊκή οικονομία στις συνθήκες της ύφεσης και της υλοποίησης των περιοριστικών πολιτικών σε ορισμένα κράτη μέλη (Ιρλανδία, Ελλάδα, Πορτογαλία, Ισπανία) που απορρέουν από το πρόγραμμα στήριξης του Δ.Ν.Τ., της Ε.Ε., και της Ε.Κ.Τ. είναι ο στρατηγικός προσανατολισμός της οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής, με την έννοια της προσαρμογής της στον νέο καταμερισμό εργασίας, στο πλαίσιο της διεθνούς ή της ευρωπαϊκής ανασυγκρότησης της παραγωγικής διαδικασίας ή της αναβάθμισης της θέσης της ευρωπαϊκής οικονομίας στον νέο διεθνή καταμερισμό εργασίας;

Από την άποψη αυτή, οι προοπτικές για **επαρκή, βιώσιμα¹ και ασφαλή ευρωπαϊκά συνταξιοδοτικά συστήματα**, απαιτείται, κατ' αρχήν, να προσδώσουν σ' αυτά, ένα χαρακτήρα αναβάθμισης του ρόλου και της θέσης τους, στην λειτουργία του ευρωπαϊκού οικονομικού και κοινωνικού σχηματισμού, στην κατεύθυνση της οικονομικής βιωσιμότητας και της κοινωνικής αποτελεσματικότητας. Στο πλαίσιο αυτό κεντρικής σημασίας ζητήματα αναδεικνύονται, τόσο τα θεωρητικά, όσο και τα συστημικά λειτουργικά ζητήματα της

¹ Η έννοια της επάρκειας περιλαμβάνει τρεις γενικούς στόχους : α) την παροχή ενός αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης των ηλικιωμένων, β) την πρόσβαση για όλους σε κατάλληλες συνταξιοδοτικές ρυθμίσεις (δημόσιες ή ιδιωτικές), γ) την προώθηση της αλληλεγγύης εντός και μεταξύ των γενεών. Η έννοια της βιωσιμότητας περιλαμβάνει πέντε στόχους: α) την επίτευξη ενός υψηλού επιπέδου απασχόλησης, β) την αύξηση του δείκτη απασχόλησης των ηλικιωμένων εργαζομένων 55-64 ετών στο 50% το 2010 από 41,6% το 2005. γ) την μεταρρύθμιση των συνταξιοδοτικών συστημάτων προς την κατεύθυνση της βιωσιμότητάς τους με την δημιουργία π.χ. ειδικών αποθεματικών για τις συντάξεις, δ) τη διατήρηση της ισορροπίας μεταξύ εργαζομένων και συνταξιούχων χωρίς να επιβαρύνονται υπερβολικά οι πρώτοι και με την διατήρηση επαρκούς επιπέδου συντάξεων για τους δεύτερους, ε) την διασφάλιση ύπαρξης των κανονιστικών πλαισίων που επιτρέπουν την χρηστή διαχείριση δημόσιων και ιδιωτικών συνταξιοδοτικών συστημάτων (βλ. Συνθήκη Laaen 2001 και Α. Κρητικός, 2010).

κοινωνικής ασφάλισης καθώς και του ρόλου της στον ευρωπαϊκό ή εθνικό οικονομικό σχηματισμό.

Το μείγμα κράτους-αγοράς, μετά την κρίση παραγωγής και κατανομής των πόρων που εφαρμόστηκε στις καπιταλιστικές οικονομίες την δεκαετία του 1970 αντικαταστάθηκε από την στρατηγική της απελευθέρωσης και της κυριαρχίας των αγορών και των οικονομικών της προσφοράς ως το κυρίαρχο μείγμα οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής του 21^{ου} αιώνα.

Πράγματι, το μείγμα αυτό που υπαγόρευσε την συγκεκριμένη συμπεριφορά των τραπεζών (χορήγηση δανείων υψηλού κινδύνου με δυσχέρεια αποπληρωμής τους) επέφερε την διεθνή χρηματο-πιστωτική κρίση καθώς και την σταδιακή διείδυσή της στους αρμούς της πραγματικής οικονομίας στις ΗΠΑ και την Ευρώπη. Έτσι, η νεοκλασική του έμπνευση οδήγησε στην αποσύνδεση της δαπάνης της οικονομίας από το εισόδημα (M. Aglietta, 2008), με την ενίσχυση της κατανάλωσης (αφού το εισόδημα και η αύξησή του ήταν μικρότερη από το άθροισμα πληθωρισμού και παραγωγικότητας) με υπέρμετρο και υψηλού κινδύνου δανεισμό στις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά, προκειμένου να διατηρείται σε υψηλά επίπεδα η ζήτηση, η οικονομική μεγέθυνση και η αύξηση του ΑΕΠ.

Σ' αυτό το πλαίσιο της οικονομικής πολιτικής, η νεοκλασική προσέγγιση θεωρεί την σημερινή διεθνή οικονομική κρίση ως αποτέλεσμα **εξωγενών** παραγόντων που επιδρούν αρνητικά στην ομαλή λειτουργία και αναπαραγωγή του διεθνούς οικονομικού συστήματος, ενώ η κεϋνσιανή προσέγγιση θεωρεί την διεθνή οικονομική κρίση ως αποτέλεσμα **ενδογενών** παραγόντων που επιδεινώνουν ακόμη περισσότερο την ενυπάρχουσα ανισότητα της χρηματοδότησης του διεθνούς οικονομικού συστήματος (M. Aglietta, 2008).

Η εφαρμογή αυτού του μείγματος οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής δημιούργησε προϋποθέσεις εγκατάλειψης κάθε αναπτυξιακής και κοινωνικής πολιτικής, ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια, στις ΗΠΑ και στα κράτη-μέλη της

Ευρωπαϊκής Ένωσης, και με την προσήλωσή του στην αυστηρή δημοσιονομική και εισοδηματική πειθαρχία, τις ιδιωτικοποιήσεις και την αποκαθήλωση του κοινωνικού κράτους, ανέδειξε με τον πιο εύληπτο τρόπο ότι η σημερινή διεθνής οικονομική κρίση αποτελεί κρίση του μοντέλου της άνισης ανάπτυξης μεταξύ των παραγωγικών δυνάμεων της οικονομίας (εργασίας και κεφαλαίου) σε διεθνές επίπεδο.

Το ίδιο, στο πλαίσιο αυτού του μείγματος οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής οι **κοινωνικές δαπάνες**, θεωρούνται ως καταναλωτικές δαπάνες και ως εκ τούτου επιβάλλεται μακροοικονομικά η μείωση τους σε όφελος των παραγωγικών δαπανών, ενώ αντίθετα στην ανάλυση των δαπανών κατατάσσονται ορθά στην κατηγορία των αναπαραγωγικών δαπανών που η πραγματοποίησή τους έχει διευρυμένες επιπτώσεις στην λειτουργία του οικονομικού και κοινωνικού σχηματισμού. Παράλληλα, στο πλαίσιο αυτού του μείγματος οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής της απελευθέρωσης και της κυριαρχίας των αγορών, **το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης** θεωρείται ως παραγωγός δαπανών που επιβάλλεται να ελεγχθεί και μειωθεί η εξέλιξη τους, ενώ ορθά, κατά την άποψή μας, το ΣΚΑ αποτελεί θεσμό μεταφοράς πόρων από γενεά σε γενεά και ως εκ τούτου οι συντάξεις και τα επιδόματα ενθικολογιστικά δεν υπολογίζονται στο εθνικό εισόδημα, εφόσον υπολογίζονται σ' αυτό οι καταβαλλόμενες εισφορές. Επίσης από την άποψη αυτή κεντρικής σημασίας ζήτημα αποτελεί **ο αναδιανεμητικός ρόλος** που έχει προσδώσει η οικονομική πολιτική στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, ο οποίος για παράδειγμα στην Ελλάδα έχει σε σημαντικό βαθμό διαβρωθεί με την μετεξέλιξη του Κοινωνικού Προϋπολογισμού σε τμήμα του Κρατικού Προϋπολογισμού και των αναγκών μείωσης του δημόσιου ελλείμματος ή ενίσχυσης της χρηματοδότησης της επενδυτικής δραστηριότητας. Η **Πράσινη Βίβλος** για τα ευρωπαϊκά συνταξιοδοτικά συστήματα αναφέρεται κυρίως, μεταξύ των άλλων, στην διατύπωση των νέων προκλήσεων με βασική κατεύθυνση την «προσαρμογή της εκάστοτε ηλικίας συνταξιοδότησης με το προσδόκιμο

ζωής», στην άσκηση της συνταξιοδοτικής πολιτικής από τα κράτη-μέλη αλλά με ενιαίες, δεσμευτικές αρχές που θα υπερβαίνουν την ισχύουσα μέθοδο ανοιχτού συντονισμού και όχι σε μία επαναδιατύπωση του θεωρητικού υπόβαθρου, του λειτουργικού ρόλου και του στρατηγικού προσανατολισμού του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Στην κατεύθυνση αυτή η πρόταση Β. Ρομπέι – Μ. Μπαρόζο για το Σύμφωνο Ανταγωνιστικότητας (Σύνοδος κορυφής 25/3/11 στις Βρυξέλλες) αναφέρει ως σύστημα αξιολόγησης της μακροχρόνιας βιωσιμότητας των συνταξιοδοτικών συστημάτων την παρακολούθηση της εξέλιξης του δημογραφικού παράγοντα και του προσδόκιμου ζωής. Η αναφορά αυτή σημαίνει ότι εάν ένα συνταξιοδοτικό σύστημα στην Ευρωπαϊκή Ένωση δεν είναι βιώσιμο, τότε, κατά τους συντάκτες της πρότασης, θα πρέπει να εφαρμοστούν μέτρα, όπως η μείωση των συντάξεων, η αύξηση του ορίου ηλικίας συνταξιοδότησης ή ένας συνδυασμός των δύο².

Από την άποψη αυτή, το ενδιαφέρον της **εισήγησής** μας δεν είναι να διατυπωθεί μία μονομερής (ηλικία συνταξιοδότησης, προσδόκιμο όριο ζωής) και διαχειριστική προσέγγιση επαρκών και βιώσιμων συνταξιοδοτικών συστημάτων. Αντίθετα, θεωρούμε ότι η διαχειριστική προσέγγιση αδυνατεί να αντιμετωπίσει τις πολύπλευρες διαστάσεις της μακροχρόνιας βιωσιμότητας και επάρκειας των συνταξιοδοτικών συστημάτων. Και τούτο γιατί εμπεριέχει ένα σοβαρό «γενετικό» λάθος στην σύλληψη, στα μέσα και τους στόχους, το οποίο συνίσταται στον εσφαλμένο ορισμό του προβλήματος, με την έννοια ότι το πρόβλημα στην επάρκεια και στην βιωσιμότητα των συνταξιοδοτικών συστημάτων στην Ευρώπη δεν είναι το προσδόκιμο ζωής και το όριο ηλικίας συνταξιοδότησης. Το πρόβλημα, κατά την γνώμη μας, είναι το

² Αξίζει να σημειωθεί ότι ένα κεντρικής σημασίας ζήτημα στο υπό διαμόρφωση Σύμφωνο Ανταγωνιστικότητας αποτελούν οι κυρώσεις(αφορούν μόνο τα κράτη-μέλη της Ευρωζώνης) που θα επιβάλλονται σε κάθε κράτος-μέλος που δεν θα εφαρμόζει το Σύμφωνο Ανταγωνιστικότητας. Έτσι, όποιο κράτος-μέλος δεν εφαρμόζει το Σύμφωνο Ανταγωνιστικότητας θα καταγγέλλεται δημοσίως με αποτέλεσμα την αύξηση των επιτοκίων δανεισμού του και πιθανόν να αδυνατεί να λαμβάνει βοήθεια από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (EFSF).

μέγεθος της απασχόλησης και η αναδιανομή του εισοδήματος. Γι' αυτό ακριβώς και η συμβολή των παραμετρικών αλλαγών που εφαρμόζονται από το 1990 και μετά στα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναφορικά με την βιωσιμότητα των συνταξιοδοτικών συστημάτων είναι περιορισμένη, με αποτέλεσμα οι υιοθετούμενες λύσεις της αύξησης των ορίων ηλικίας συνταξιοδότησης, της αλλαγής του τρόπου υπολογισμού των συντάξεων, ...κλπ να οδηγούν σε αναποτελεσματικές διαδοχικές νομοθετικές παρεμβάσεις. Από την άποψη αυτή είναι χαρακτηριστική η ελληνική περίπτωση, όπου παρά τις διαδοχικές νομοθετικές παρεμβάσεις περιοριστικού χαρακτήρα τα τελευταία 20 χρόνια, δεν κατέστη δυνατή η αντιμετώπιση του διαρθρωτικού προβλήματος του ΣΚΑ, το οποίο συνίσταται στην αποκατάσταση του αποθεματικού του κεφαλαίου που εξανεμίσθηκε τα τέσσερα τελευταία χρόνια με διάφορους τρόπους από εξωασφαλιστικούς παράγοντες. Με αφετηρία τις προαναφερόμενες θεωρητικές και αξιολογικές (εκ του αποτελέσματος) παρατηρήσεις, το ενδιαφέρον μας επικεντρώνεται στην συγκρότηση μίας θεμελιώδους θεώρησης του κράτους-πρόνοιας, στα δεδομένα και τις προκλήσεις των συνταξιοδοτικών συστημάτων, στις συνθήκες της οικονομικής κρίσης και ύφεσης και στην διατύπωση εναλλακτικών προανατολισμών της κοινωνικής ασφάλισης στην Ευρώπη, συνδέοντας δυναμικά και κοινωνικά τις σύγχρονες και μελλοντικές εξελίξεις της εργασίας και της κοινωνικής προστασίας με τις τεχνολογικές και παραγωγικές εξελίξεις.

2. Τα δεδομένα και οι προκλήσεις των συνταξιοδοτικών συστημάτων στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η πρόσφατη οικονομική κρίση και ύφεση με την αύξηση και τη διατήρηση της ανεργίας κατά τα επόμενα χρόνια σε υψηλά επίπεδα, την συρρίκνωση της απασχόλησης και την γήρανση του πληθυσμού, στερεί το σύστημα κοινωνικής προστασίας από σημαντικούς πόρους που επηρεάζουν αρνητικά την βιωσιμότητα και την κοινωνική του αποτελεσματικότητα. Για

παράδειγμα στην Ελλάδα η αύξηση της επίσημης ανεργίας στο επίπεδο των 700.000 ανέργων αποστερεί το ΣΚΑ από πόρους της τάξης των 3,5 δις. ευρώ ή 1,5% του ΑΕΠ τον χρόνο.

Παράλληλα, οι **συνταξιοδοτικές παρεμβάσεις** που συντελέστηκαν τα τελευταία 20 χρόνια στα κράτη-μέλη παρά την μείωση του επιπέδου των συντάξεων από 7%-20% , δεν κατόρθωσαν να «θωρακίσουν» την οικονομική κατάσταση των συνταξιοδοτικών συστημάτων ενόψει της νέας κατάστασης της οικονομικής κρίσης.

Από την άποψη αυτή είναι χαρακτηριστική η προειδοποίηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής το 2000, σύμφωνα με την οποία «η προοπτική της γήρανσης του πληθυσμού (...) συνιστά σημαντικότερη πρόκληση για την εξασφάλιση της επάρκειας και της βιωσιμότητας των συνταξιοδοτικών συστημάτων. Η γήρανση του πληθυσμού θα συντελεσθεί σε τέτοια κλίμακα που, εάν δεν υπάρξουν οι κατάλληλες μεταρρυθμίσεις, υπάρχει ο κίνδυνος υπονόμευσης (...) της σταθερότητας στην Ευρωπαϊκή Ένωση».

Όμως, οι ανησυχίες αυτές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την γήρανση του πληθυσμού στην Ευρώπη, διογκώθηκαν, αξιοποιήθηκαν και παρουσιάστηκαν στα κράτη-μέλη ως μείζον οικονομικό και δημογραφικό ζήτημα, μόνο και μόνο για να νομιμοποιηθούν ιδεολογικά κοινωνικο-ασφαλιστικές πολιτικές που είχαν ως κεντρικό στόχο την μείωση της κρατικής παρέμβασης την παροχή κοινωνικής προστασίας (Walker, 1991, σελ. 31, Α. Κρητικός, 2010, σελ 42). Έτσι, σε επίπεδο νομοθετικών κοινωνικο-ασφαλιστικών παρεμβάσεων και στρατηγικής προοπτικής του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης στα κράτη-μέλη, η μονομερής αυτή προσέγγιση της γήρανσης του πληθυσμού ως θεμελιώδους αιτίας των ελλειμμάτων των συνταξιοδοτικών ταμείων, οδήγησε τις προτεραιότητες και τις επιλογές τους στην μετατόπιση του κέντρου βάρους του κοινωνικο-ασφαλιστικού συστήματος από το διανεμητικό (κοινωνική αλληλεγγύη) στο κεφαλαιοποιητικό

(εξατομικευμένο) σύστημα κοινωνικής ασφάλισης (ιδιωτικά συνταξιοδοτικά σχήματα, βασική σύνταξη).

Παράλληλα, επιδιώχθηκε από τις κοινωνικο-ασφαλιστικές παρεμβάσεις στα κράτη-μέλη, οι επιπτώσεις του δημογραφικού ελλείμματος να χρηματοδοτηθούν από την μείωση των συνταξιοδοτικών παροχών, αντί η διαμόρφωση μίας δυναμικής μακράς πνοής δημογραφικής πολιτικής να χρηματοδοτηθεί και να θωρακισθεί το ΣΚΑ με νέους πόρους από την αναπτυξιακή λειτουργία της οικονομίας (ΙΝΕ/ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, 2005).

Έτσι, η αύξηση της ανεργίας, η γήρανση του πληθυσμού, η αύξηση του προσδόκιμου ορίου ζωής, η μείωση της ανάπτυξης, η αύξηση των επιπέδων του δημόσιου ελλείμματος και του δημόσιου χρέους, η μείωση της απασχόλησης και η αστάθεια των χρηματοπιστωτικών αγορών έκαναν δυσχερέστερη την κατάσταση βιωσιμότητας των συνταξιοδοτικών συστημάτων στα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Οι εξελίξεις αυτές στις σημερινές συνθήκες της οικονομικής κρίσης αντιμετωπίζονται στα κράτη-μέλη με νομοθετικές παρεμβάσεις στην κατεύθυνση κυρίως: της μεταβίβασης σημαντικών βαρών στις νέες γενεές, της μετατόπισης από διανεμητικά σε κεφαλαιοποιητικά συνταξιοδοτικά συστήματα και της μετάθεσης της χρηματοδότησης περισσότερων ασφαλιστικών κινδύνων στα άτομα.

Με άλλα λόγια, τα κράτη-μέλη **επιλέγουν** σήμερα την προσφιλή και πεπατημένη μέθοδο της εισπρακτικής και αναποτελεσματικής (εκ του αποτελέσματος) λογικής για την χρηματοδότηση του ελλείμματος και την εξασφάλιση πόρων με τρόπους (μείωση των συνταξιοδοτικών παροχών και επιδείνωση των όρων και των συνθηκών συνταξιοδότησης) που διευρύνουν το κοινωνικό έλλειμμα και συρρικνώνουν, τις προϋποθέσεις κοινωνικής συνοχής και σύγκλισης, μετατρέποντας σταδιακά το ευρωπαϊκό πρότυπο του κράτους-πρόνοιας σε πρότυπο κράτους-φιλανθρωπίας.

Στην κατεύθυνση αυτή, οι ρυθμίσεις των νέων ασφαλιστικών νόμων (Ν. 3863/2010 και Ν. 3865/2010) στην Ελλάδα προσανατολίζονται κυρίως: στην αλλαγή του τρόπου υπολογισμού των συντάξεων, στην αύξηση του ορίου ηλικίας συνταξιοδότησης, στην εισαγωγή κεφαλαιοποιητικών στοιχείων (βασική) και ανταποδοτική σύνταξη, ...κλπ, με κεντρικό στόχο την εξασφάλιση πόρων διαμέσου της μείωσης των συντάξεων (μέχρι 30%) για την χρηματοδότηση του μακροχρόνιου ελλείμματος του ΣΚΑ. Παράλληλα, οι ρυθμίσεις αυτές που οδηγούν σε συνθήκες φτωχοποίησης τους συνταξιούχους, δεν εξασφαλίζουν τους αναγκαίους πόρους για την χρηματοδότηση του μακροχρόνιου ελλείμματος και ως εκ τούτου δεν συμβάλλουν (όπως και οι αντίστοιχες νομοθετικές παρεμβάσεις που έγιναν στα κράτη-μέλη την εικοσαετία 1990-2010) στην αποκατάσταση της βιωσιμότητας των συνταξιοδοτικών συστημάτων.

3. Προτεραιότητες και Επιλογές της Συνταξιοδοτικής πολιτικής στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Ο κεντρικός στόχος, τουλάχιστον σε διακηρυκτικό επίπεδο, των συνταξιοδοτικών παρεμβάσεων στα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, από το 1990 μέχρι σήμερα ήταν η εξασφάλιση της οικονομικής βιωσιμότητας και της κοινωνικής αποτελεσματικότητας των συνταξιοδοτικών συστημάτων. Όμως κρίνοντας εκ του αποτελέσματος, συνέβαλαν, με την προσήλωση τους σε παραμετρικές αλλαγές, στην μείωση των συντάξεων, χωρίς παράλληλα να δημιουργούνται οι προϋποθέσεις της μακροχρόνιας βιωσιμότητας τους.

Οι εξελίξεις αυτές είχαν ως **αποτέλεσμα**, κατά την περίοδο των τελευταίων είκοσι ετών στα κράτη-μέλη, τις διαδοχικές νομοθετικές παρεμβάσεις που οδήγησαν σταδιακά στην συρρίκνωση των συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων και στην επιδείνωση των όρων συνταξιοδότησης χωρίς ταυτόχρονα να εξασφαλίζεται η μακροχρόνια βιωσιμότητα των συνταξιοδοτικών συστημάτων. Με αφετηρία αυτά τα δεδομένα, αποδεικνύεται ότι η επίτευξη του στόχου της

βελτίωσης του βιοτικού επιπέδου και του βιώσιμου συνταξιοδοτικού συστήματος στα κράτη-μέλη, προϋποθέτει την επανεξέταση των προτεραιοτήτων και την διατύπωση νέων επιλογών σε ευρωπαϊκό επίπεδο, της οικονομικής, όσο και της συνταξιοδοτικής πολιτικής.

Από την άποψη αυτή είναι ενδιαφέρον να τονισθεί ότι τα σημερινά αρνητικά αποτελέσματα στην πραγματική οικονομία της στρατηγικής «των απελευθερωμένων αγορών και των αποκλεισμένων κοινωνιών» έχουν οδηγήσει ακόμη και τους πλέον υπέρμαχους της άκρατης απελευθέρωσης των αγορών να διατυπώνουν την άποψη ότι «η ολοκληρωτική ιδεολογία δαιμονοποίησης του κράτους και της κυριαρχίας και απελευθέρωσης των αγορών που επινοήθηκε να διαχειριστεί τους πόρους τον 21^ο αιώνα δεν αποτελεί την σωστή κατεύθυνση, ούτε είναι η μόνη λύση». Αναγνωρίζουν μάλιστα ότι για «την σωτηρία του καπιταλιστικού συστήματος τα σημεία των καιρών και η σημερινή εποχή απαιτούν την διαμόρφωση δημόσιων πολιτικών καθώς και την προώθηση συντονισμένων ενεργειών, κυβερνήσεων και κεντρικών τραπεζών». Η αναγνώριση αυτή της κρίσης του μοντέλου της άνισης ανάπτυξης οδηγεί την επιστημονική και πολιτική σκέψη στις σημερινές διεθνείς συνθήκες «να σκεφθεί το αδιανόητο», τόσο στο επίπεδο της εναλλακτικότητας με τη μεταμόρφωση του οικονομικού και κοινωνικού συστήματος (από την οικονομία της αγοράς στην οικονομία της αλληλεγγύης), όσο και στο επίπεδο ανασυγκρότησης του πολιτικού συστήματος (πολιτικός μηχανισμός λήψης των αποφάσεων).

Πράγματι, η εναλλακτική προοπτική σ' ένα πρότυπο οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης της οικονομίας της αλληλεγγύης θα εγκαθιδρύσει θεσμούς κοινωνικής συνεργασίας και θα αναπτύξει πολιτικές αναδιανομής του εισοδήματος (δημόσιος πόλος), πολιτικές κοινωνικής αλληλεγγύης και αμοιβαιότητας (κοινωνικός πόλος) και πολιτικές δυναμικής ανάπτυξης και διασύνδεσης των οικονομικών και κοινωνικο-πολιτικών λειτουργιών

(αναπτυξιακός πόλος) (J. L. Laville, 2007). Βέβαια, η μετάβαση αυτή από την οικονομία της αγοράς στην οικονομία των δημόσιων πολιτικών και της αλληλεγγύης προϋποθέτει, στο πλαίσιο της δομικής διασύνδεσης του «οικονομικού», του «κοινωνικού» και του «πολιτικού» στοιχείου του νέου τύπου οργάνωσης της οικονομίας και της κοινωνίας, ικανούς και υπεύθυνους πολιτικούς σχηματισμούς, ισχυρά συνδικάτα και αξιόπιστα κοινωνικά κινήματα καθώς και δυναμικές και καινοτομικές επιχειρήσεις ανεξαρτήτως του μεγέθους τους.

Το δίλημμα για την Ελλάδα και τα άλλα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ιδιαίτερα στις σημερινές συνθήκες της διεθνούς και ευρωπαϊκής οικονομικής κρίσης, είναι εάν θα απομακρυνθούν από τις δυσμενείς αυτές προοπτικές με την αμφιβόλου αποτελεσματικότητας «ενεργοποίηση των αυτόματων μηχανισμών σταθεροποίησης των κρατών-μελών και της ευρωπαϊκής οικονομίας» σύμφωνα με «το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης» ή «το Σύμφωνο Ανταγωνιστικότητας», ή θα προσανατολισθούν στην σύλληψη ενός νέου θεωρητικού υποδείγματος και στον σχεδιασμό και την οργάνωση ενός νέου προτύπου (οικονομία της αλληλεγγύης) οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης.

Πιο συγκεκριμένα το «Σύμφωνο Ανταγωνιστικότητας» στην Ευρώπη που θα συζητηθεί στην Σύνοδο Κορυφής της 25/3/11 στις Βρυξέλλες, για την αντιμετώπιση της επερχόμενης κρίσης χρέους των κρατών-μελών, περιλαμβάνει την επιστροφή στην οικονομική πολιτική του «ορθοφιλελευθερισμού» που εφαρμόστηκε στην Γερμανία κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης και ύφεσης του 1929, με την προώθηση μίας αορίστου χρόνου περιοριστική πολιτική νομοθετικά προβλεπόμενης σε πανευρωπαϊκό επίπεδο (καθορισμός με νόμο των ανώτατων ορίων του δημόσιου ελλείμματος και στου δημόσιου χρέους). Ειδικότερα το «Σύμφωνο Ανταγωνιστικότητας» θεωρεί αναγκαία: α) την αύξηση των ορίων ηλικίας συνταξιοδότησης στα 67 έτη ή και παραπάνω, ανάλογα με την αύξηση του προσδόκιμου ορίου ζωής, β) την μείωση των ποσοστών

αναπλήρωσης των κύριων και επικουρικών συντάξεων, γ) την μείωση των μισθών, δ) την αύξηση των φόρων και ιδιαίτερα των έμμεσων φόρων, ε) την γενίκευση της ευελιξίας στις μορφές απασχόλησης, στις συλλογικές συμβάσεις και στις εργασιακές σχέσεις, στ) την μείωση των κοινωνικών δαπανών, κλπ, προκειμένου να εξασφαλισθούν πόροι, σύμφωνα με την αντίληψη των συντακτών, για την αντιμετώπιση του χρέους, των ελλειμμάτων και την δημιουργία συνθηκών βελτίωσης του επιπέδου ανταγωνιστικότητας της ευρωπαϊκής οικονομίας.

Όμως, το ουσιαστικό λάθος αυτού του Συμφώνου, εκτός των άλλων, συνίσταται στο γεγονός ότι το «Σύμφωνο του ορθοφιλελευθερισμού» του μεσοπολέμου σχεδιάστηκε για να αντιμετωπίσει την ύφεση και τον υψηλό πληθωρισμό, ενώ σήμερα απαιτείται να αντιμετωπισθεί η ύφεση και η υψηλή ανεργία. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο η υλοποίησή του θα στεφθεί από την μη επίτευξη ακόμη και των στόχων που το ίδιο το Σύμφωνο θέτει, οδηγώντας σε νέα κρίση την Ευρωπαϊκή οικονομία.

Από την άποψη αυτή, αξίζει να σημειωθεί ότι οι ασκούμενες πολιτικές λιτότητας την περίοδο 2009-2010 στην Ελλάδα, Πορτογαλία, Ισπανία, Ιρλανδία, Ρουμανία, βύθισαν την οικονομική δραστηριότητα αυτών των χωρών σε ύφεση με σημαντική μείωση των εισοδημάτων και αύξηση της ανεργίας, με ό,τι αυτό αρνητικά συνεπάγεται για το επίπεδο των χρηματοδοτικών εισροών στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης.

Πιο συγκεκριμένα, όπως έχει αποδειχθεί από την επιστημονική έρευνα, οι προαναφερόμενες χώρες που χαρακτηρίζονται από χαμηλό επίπεδο προστασίας της απασχόλησης και σημαντική μείωση των μισθών και των εισοδημάτων, υπέστησαν και θα υποστούν στο άμεσο μέλλον την μεγαλύτερη αύξηση της ανεργίας από αυτή της τελευταίας διετίας 2009-2010.

Από την άποψη αυτή είναι χαρακτηριστικό ότι στις χώρες του ΟΟΣΑ κατά την προαναφερόμενη διετία η ανεργία των νέων (15-24 ετών) αυξήθηκε κατά 6,5 ποσοστιαίες μονάδες δηλ. 4

εκατομμύρια νέους ανέργους σε σχέση με το τέλος του 2007, με αποτέλεσμα η ανεργία των νέων να έχει φθάσει στα επίπεδα του 20% του εργατικού δυναμικού δηλ. στα 15 εκατομμύρια άτομα.

Στην Ελλάδα, εξετάζοντας τα στατιστικά στοιχεία της ΕΛ.ΣΤ.Α για την ανεργία (Δ' τρίμηνο, 2010), διαπιστώνεται ότι η αντίστοιχη ομάδα ηλικιών (15-24 ετών) έχει φθάσει στα επίπεδα του 39,0%, με αυξητικές προβλέψεις κατά τα επόμενα πέντε χρόνια κατά τα οποία προβλέπεται ότι θα δημιουργηθούν στην ελληνική οικονομία συνθήκες κραχ ανεργίας.

Κατά συνέπεια, το «Σύμφωνο Ανταγωνιστικότητας» στην Ευρωπαϊκή Ένωση, στερούμενο παντελώς αναπτυξιακών στοιχείων καθώς και εισοδηματικών και κοινωνικών ισοδύναμων στην επιβολή των μέτρων δημοσιονομικής πειθαρχίας, οδηγεί την ευρωπαϊκή οικονομία και την οικονομία των κρατών-μελών σε συρρίκνωση της ζήτησης και της κατανάλωσης καθώς και στην δημιουργία συνθηκών μίας νέας οικονομικής κρίσης και ύφεσης κατά την δεκαετία 2010-2020. Από την άποψη αυτή, παρουσιάζουν ενδιαφέρον οι προβλέψεις του Ινστιτούτου Oliver Wiman (2011) καθώς και του P. Artus (2011) για την επιστροφή της παγκόσμιας και της ευρωπαϊκής οικονομίας σε μία σοβαρότερη οικονομική κρίση κατά την προαναφερόμενη δεκαετία, εξαιτίας: α) της διεύρυνσης της κρίσης χρέους και της επιδείνωσης της οικονομικής κατάστασης των χωρών, β) της αύξησης των τιμών των πρώτων υλών κατά την τρέχουσα δεκαετία και γ) των περιοριστικών νομισματικών και δημοσιονομικών πολιτικών που οδηγούν σε νέα ύφεση και σε αύξηση της ανεργίας.

Έτσι, το «Σύμφωνο Ανταγωνιστικότητας» της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εκτός των άλλων, αποτελεί **σύμφωνο υψηλού κινδύνου**, με την έννοια, της παράτασης και στην συνέχεια της επιστροφής στην ύφεση της ευρωπαϊκής οικονομίας, της αύξησης της ανεργίας και της αδυναμίας επιστροφής στην ανάπτυξη και στην αναδιανομή του εισοδήματος.

Από την άποψη αυτή, φαίνεται ότι ο σύγχρονος ευρωπαϊκός στοχασμός και η σύγχρονη κοινωνική και πολιτική δυναμική στην Ευρώπη θα αρθούν στο ύψος των περιστάσεων και θα οδηγήσουν την ευρωπαϊκή ήπειρο στην απόκτηση μίας νέας συλλογικής αλληλεγγύης, ολοκληρωμένης κοινωνικο-οικονομικής ανάπτυξης και ευρωπαϊκής πολιτικής ενοποίησης.

Στο πλαίσιο αυτό, αναδεικνύονται στο επίπεδο των συνταξιοδοτικών επιλογών και προτεραιοτήτων τα εξής ερωτήματα: **α)** είναι δυνατόν να ομιλούμε στην ευρωπαϊκή ένωση για συνταξιοδοτικές παροχές που εξασφαλίζουν ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης, όταν την τελευταία εικοσαετία με τις αλληπάλληλες νομοθετικές παρεμβάσεις στα κράτη-μέλη, καταβλήθηκε προσπάθεια περιορισμού της δημόσιας χρηματοδότησης με την συρρίκνωση του επιπέδου των παροχών; **β)** είναι δυνατόν ένα τόσο σοβαρό οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό ζήτημα που αφορά τρεις γενεές (συνταξιούχοι, ασφαλισμένοι, νέες γενεές) να αντιμετωπίζεται ως δημοσιονομικό ζήτημα και ως ζήτημα εσόδων -δαπανών; **γ)** είναι δυνατόν το ζήτημα ανεύρεσης νέων πόρων για το ΣΚΑ να μην εμπεριέχεται στις αναπτυξιακές πολιτικές, στις πολιτικές απασχόλησης στην αναδιανομή του εισοδήματος, στην παραγωγικότητα της εργασίας και στο φορολογικό σύστημα; **δ)** είναι δυνατόν η σταδιακή αύξηση του προσδόκιμου ορίου ζωής του πληθυσμού να συνοδεύεται από αυτόματη αύξηση του ορίου ηλικίας συνταξιοδότησης αδιαφορώντας για την έκρηξη της ανεργίας των νέων; δηλ. όταν τα παιδιά που γεννήθηκαν το 2000 θα πεθάνουν το 2090 ή το 2095, με την επικρατούσα λογική της Πράσινου Βίβλου το όριο ηλικίας συνταξιοδότησης θα φθάσει στα 70 ή στα 75 έτη; **ε)** είναι δυνατόν ένα συνταξιοδοτικό σύστημα από την φύση και τον χαρακτήρα του διαγενεακής αλληλεγγύης να μετεξελίσσεται από τις νομοθετικές παρεμβάσεις στα κράτη-μέλη σε συνταξιοδοτικό σύστημα σύγκρουσης των γενεών; **στ)** είναι δυνατόν στις αρχές του 21ου αιώνα στην Ευρωπαϊκή Ένωση να μην σχεδιάζεται η μετεξέλιξη των εθνικών συνταξιοδοτικών συστημάτων σ' ένα ολοκληρωμένο σύστημα ευρωπαϊκής πολιτικής; **ζ)** είναι

δυνατόν, ενώ για παράδειγμα στην Ελλάδα, την περίοδο 2010-2060 ο αριθμός των συνταξιούχων θα αυξηθεί κατά 70%, να προβλέπεται (Δ.Ν.Τ., Ε.Ε., ΕΚΤ) ότι την ίδια περίοδο η αύξηση των συνταξιοδοτικών δαπανών δεν θα είναι μεγαλύτερη του 2,5%, μετατρέποντας σταδιακά την συνταξιοδοτική παροχή σε συνταξιοδοτικό βοήθημα, προκειμένου να εξασφαλιστεί η βιωσιμότητα των συνταξιοδοτικών συστημάτων;

Κατά συνέπεια εάν το ζήτημα των συνταξιοδοτικών συστημάτων και των συνταξιοδοτικών προτεραιοτήτων και επιλογών στην Ευρωπαϊκή Ένωση δεν επανεξετασθεί στις νέες συνθήκες της κρίσης και μετά την κρίση συνθετικά και ολιστικά, τότε θα είμαστε μάρτυρες μίας κοινωνικο-ασφαλιστικής πολιτικής διεύρυνσης των κοινωνικών ανισοτήτων και του κοινωνικού ελλείμματος.

4. Αντί Επιλόγου

Με αφετηρία αυτά τα δεδομένα και ιδιαίτερα στις σημερινές συνθήκες της οικονομικής κρίσης στην Ευρώπη, επιβάλλεται ο κεντρικός στόχος της οικονομικής βιωσιμότητας και της κοινωνικής αποτελεσματικότητας των συνταξιοδοτικών συστημάτων στην Ευρωπαϊκή Ένωση να επιτευχθεί μεταξύ άλλων, με την: **α)** θεσμική προώθηση της ευρωπαϊκής πολιτικής απασχόλησης και γενικότερα της κοινωνικής πολιτικής, **β)** ανεύρεση νέων πόρων σε πανευρωπαϊκό επίπεδο για την χρηματοδοτική διαχείριση των νέων προκλήσεων (πχ. γήρανση του πληθυσμού, ανεργία, φτώχεια, κοινωνικός αποκλεισμός κλπ) και **γ)** προώθηση οργανωτικό-λειτουργικών, χρηματοδοτικών και συνταξιοδοτικών επιλογών συγκρότησης του ευρωπαϊκού συνταξιοδοτικού συστήματος, ως τμήματος του ευρωπαϊκού συστήματος κοινωνικής πολιτικής.

Διαφορετικά, ο όποιος άλλος προσανατολισμός της κοινωνικοασφαλιστικής πολιτικής στην Ευρωπαϊκή Ένωση, θα αποδειχθεί εκτός χρόνου, εκτός προσδοκιών και βεβαιοτήτων στις αρχές του 21ου αιώνα για τους ασφαλισμένους, τους συνταξιούχους και του συνταξιοδοτικού συστήματος στην

Ευρώπη. Σε μία τέτοια προοπτική θα είμαστε μάρτυρες **αποδόμησης** του «κοινωνικού» και του «συλλογικού» σε όφελος του «ατομικού, **υπονόμευσης** της βιωσιμότητας, **συρρίκνωσης** της κοινωνικής αποτελεσματικότητας και **έλλειψης** της φερεγγυότητας των συνταξιοδοτικών συστημάτων στα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Όμως, διερωτόμαστε, μία τέτοια προοπτική των συνταξιοδοτικών συστημάτων, τι προσιωνίζει για το μέλλον του κράτους-πρόνοιας και των πολιτών στην Ευρώπη;